

Hayek, komunikacijski liberalni argument i njegova sudbina

DAG STRPIĆ*

Sažetak

U privredi, politici i političko-ekonomskoj teoriji smjenjuju se konvergirajući ciklusi dominacije intervencionističkih i laissez-faire ideja. Hayekova teorija racionaliteta Zapada i liberalno-demokratskog poretka kroz dva velika ovostoljetna ciklusa počiva na komunikacijskom argumentu cjenovno-profitnog posredovanja u maksimalnoj mobilizaciji resursa i optimalnom korištenju informacija. Autor smatra da aktualni ciklus donosi integraciju liberalnog komunikacijskog argumenta u nove koncepte regulacije, a ne univerzalizaciju liberalnog poretka.

Nešto uobičajeno i nešto neobično događa se s liberalnom teorijom i liberalnom politikom. U politici, i u teoriji, za posljednja 3-4 stoljeća uobičajeno se međusobno smjenjuju trendovi liberalne i regulacijske dominacije. Liberalne najčešće u privrednim konjunkturama i njihovim padovima, regulacijske češće u izlascima iz depresija. Pritom, u prvome slučaju: liberalne češće u vodećim, regulacijske u inferiornijim ekonomijama; u drugome često obrnuto - kako se pokazuje danas u dijelu postkomunističkih zemalja (Hechter i Szelenyi, 1994.). Ti trendovi stalno konkuriraju jedni drugima još od konca srednjevjekovlja i početaka građanskih nacionalnih i svjetskog sustava. U teoriji definitivno nakon T. Hobbesa, u praktičnoj politici od same pojave laissez-faire slogana.

Obično su i jedan i drugi trend, kad bi zavladao - bili neko vrijeme uspješni. Neobično je da sada jedan drugog smjenjuju umalo podjednako neuspješni trendovi. Podjednako u politici kao i u teoriji.¹ Liberali (u dvije američke

¹ Po svemu sudeći, vezano uz privredna kretanja tekućih ekonomskih ciklusa i dugoga vala (velikog Kondratjevjevog ciklusa), u svijetu i Sjedinjenim Državama, te političku promjenu koju je takav razvoj morao izazvati. Cf. Strigel, 1980., Oppenländer, G. Poser, 1994., Schumpeter, 1939., E. Mandel, 1981., 1972., isti 1978. Pregled kasnije literature: V. Zarnowitz, 1985. Za stoljetne cikluse cf. Braudel, 1991. Za stanje ciklusa u SAD

* *Dag Strpić*, docent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Politička ekonomija, Teorijsko-politički odsjek.

varijante) (Lowi, 1979.) dolaze na vlast, ali liberalna politika ne prelazi iz programskih slogana predizbornih kampanja u realizaciju programa na vlasti (kod republikanaca) ili biva odbačena u kampanjama, a djelomično dopušтана na vlasti (kod demokrata). Gotovo istodobno s republikanskim porazom liberalne politike (napose čikaške monetarističke ekonomske politike) u Sjedinjenim Državama, događa se socijalistički poraz državne regulacije (s jednom varijantom keynesijanske ekonomske politike) u Francuskoj. Nakon izbora, međutim, popularnost deregulacije naglo pada i liberalni koncept desnice - ako ga je bilo - doveden je u pitanje, a da nije rehabilitiran koncept ljevice ili bilo koji treći. Paralelno, u razjedinjenoj Britaniji i ujedinjenoj Njemačkoj, nakon relativno duge vladavine liberalnih konzervativaca (sa sve izrazitijim elementima državnog regulacionizma) na vlast bi mogli doći liberalizirani laburisti i socijalni demokrati s naglašavanjem iako moderiranim tradicionalnim regulacijskim najavama. U Hrvatskoj, koja već zbog ratne situacije, iako ne samo zbog nje, nije sasvim usporediva, liberalno-demokratsku i liberalno-konzervativnu retoriku prati čvrsta državna regulacija.²

U teoriji, u nas i u cijelom svijetu, još uvijek i to paralelno, snažan utjecaj imaju dva temeljito različita razdoblja kroz koja su prolazile američke društvene, a osobito političke znanosti (Strpić, 1993.). Koncem šezdesetih i osobito u sedamdesetim godinama nastupilo je razdoblje dominacije "nove političke ekonomije" (ili, točnije, novih političkih ekonomija) i Chi-Wi-LA analize (Lepage, 1978.; isti, 1980.; Alt & Chrystal 1983.) koja kombinira karakteristike oba razdoblja trpeći udarce oživljenog neokeynezijanzma (Eichner, 1987.). A u ostalim društvenim znanostima matica "sociologije demokracije" (Pateman, 1970.) i s njom povezane različite struje doživjele su značajno preoblikovanje impulsima teorija "svjetskog sistema" (Wallerstein, 1974. i 1980.), institucionalne analize, novog zanimanja za državu (Skocpol, 1979.; King, 1986., Hall & Ikenberry, 1989.) i pravo (Dworkin, 1985.), te ponovnim susretom s velikim klasičnim teorijama na novoizrađenoj osnovi.

u analiziranom razdoblju, usp. po nekim sekvencijama Entov i dr., 1985. Za suvremene interpretacije šumpeterijanske analize ciklusa vidi i Corriveau 1994.

² Po mome sudu, tako postavljena politika u osnovnim svojim obrisima u nas zasad nije ovisna o stranci na vlasti. Moguće su promjene statusa i opsega državnog sektora (npr. njegove djelomične transformacije u javni), karaktera regulacije i njenoga razumijevanja. Nije, međutim, moguće odustajanje od regulacije - čak kada bi o tome mogli odlučivati i samo liberali. Vladajuća stranka i sama predstavlja kombinaciju radikalno desnih i lijevih s pragmatičkim intervencionističkim orijentacijama. Ona vlada u nacionalnoj političkoj okolini u kojoj nema tipičnih jakih europskih stranaka: kršćansko-demokratske, konzervativne, socijalno-demokratske, laburističke, reformirane komunističke, socijalističke ili čiste liberalne. Stoga u takvoj nacionalnoj političkoj okolini, a i s obzirom na rečenu globalnu tendenciju, nije vjerojatno ponavljanje neke od tradicionalnih dugotrajnijih hrvatskih političkih dominacija kakve su svojedobno postojale, recimo: manje ili više čista inozemna ekspozitura u kombinaciji s tradicionalnom ili naprednjačkom retorikom, - hrvatsko-srpska koalicija; populistička koalicija na narodnjačkom programu; ili pak - međunarodno blagoslovljena komunističko-socijalistička koalicija.

Poratno razdoblje, koje je pripremljeno Velikom krizom i Drugim svjetskim ratom, te podržano "hladnim ratom", obilježeno je svojevrstnom biheviorističkom ortodoksijom u društvenim i političkim znanostima, amalgamiranom s funkcionalističkim, strukturalističkim i evolutivnim pristupima djelovanju (Kavanagh, 1983.). Kroz nju su na površinu izbijale teorija igara i strateško mišljenje, teorija razvoja i sistemska analiza. U ekonomskim znanostima to je bilo razdoblje dominacije keynezijanizma te pripreme "čikaške" monetarističke "kontrarevolucije".

Uz T. Parsonsa i J. M. Keynesa, dva su Austrijanca svojim utjecajem davala ton svakom od ovih razdoblja - osobito prvom: J. A. Schumpeter³ i F. A. v. Hayek. Jedan je bio konzervativni liberalni demokrat a drugi libertarijanac, obojica profesionalni ekonomisti ali i mnogo više od toga; Hayek, među ostalim po doktoratu, i politolog. Uspjehom aparata za vođenje anticikličke politike koji je utemeljila *Opća teorija* (1936.) Keynes im je zadugo izravno onemogućio neposredan široki utjecaj na ekonomiju.⁴ Ali on je upravo time, paradoksalno, otvorio put njihovu davanju jednog od temeljnih pečata cjelini socijalnih znanosti druge polovine stoljeća - pa, iako naknadno, i samoj ekonomskoj teoriji i političkoj ekonomiji.

Neizravno, on je i na drugi način značajno oblikovao osobito prvo od ovih razdoblja. Stvorio je duhovno ozračje kojem su u središtu bile matematičke tehnike analize i programiranja kao sveopći znanstveni i stručni standard, a čiji je predmet bilo stvarno ekonomsko djelovanje - iako pretežno tek u agregiranim makro oblicima i na razini nacionalne politike. Jednim udarcem, akademski marginalizirajući neoklasičnu analizu, on je istodobno sa scene pomao ili marginalizirao i veliku klasičnu i post-klasičnu - ne samo ekonomsku - teoriju.

Klasična je novovjeka teorija, doduše, već bila izložena kritici pola stoljeća ranije. Ali to je bila kritika koja je nije ignorirala (ili to nije činila u potpunosti), već je, uz nove operativno analitičke probleme, stara klasična pitanja postavljala

³ Schumpeter se, nakon mlakog prijema njegove fundamentalne teorije razvoja (1912., 1934.) i - dotad i otad - nečuveno statistički temeljite i istodobno teorijski fundirane a najaktualnije urgentne analize ciklusa (1939.), koja je uključivala i cjelovitu teoriju ekonomske promjene (1935.), okrenuo popularnijoj analizi demokracije (1942.), imperijalizma (1951.) i povijesti ekonomske analize (1954.). Cf. Coe i Wilber, 1985.

⁴ Hayek je (1929., 1933.) znao predvidjeti i komunikacijski kreditno-monetarno razumjeti krizu za koju je Keynes propisivao lijekove (1930., 1936.). Smatrao je da uvijek ima olakšavajućeg lijeka tek za sljedeću a nikada pravog za aktualnu krizu. Ali (identično Schumpeterovu stavu) da liječenje aktualne ima izravne konzekvencije za tok naredne, monetarno-kreditno izazvane i lancem mikroekonomskog djelovanja oblikovane fluktuacije (1931., 1937., 1939., 1941.). Nakon rasplamsavanja polemike s Keynesom i keynezijancima 1930-1933., o *Raspravi o novcu*, polemike koja je trajala do 1936., a onda postala sporadičnom jer se ishod dalje činio poznatim (cf. Shenoy, 1972.), Hayek jača svoju američku suradnju, pa neko vrijeme i predaje društvene znanosti u Chicagu, ali se više okreće temama koje nisu isključivo ekonomske. Očito i on (poput Schumpetera, 1975., 957.) smatra da su razlozi Keynesova trijumfa pretežno politički - ali da su takvi i razlozi tekuće i predstojećih kriza Zapada. Otada se bavi nadasve temeljnim problemima socijalnog racionaliteta Zapada.

na drugi način. Klasična je teorija otuda uvažavana pa i zadržavana kao još uvijek meritorna u ekonomskoj i osobito političkoj znanosti, iako mnogodje uz znatna ograničenja. Held i Kreiger (1984.) tako npr. smatraju da je *nepolitički shvaćena politička moć* još u Webera ponovo zadobila *predhobsovsko značenje* "jedinstveno ljudskog razvojnog kapaciteta/sposobnosti" - i u tom obliku preuzeta utjecala na američka istraživanja moći pred rat i nakon njega.

Pragmatička i na znanstveni kao i drugi progres (iako ponekad i naivno) orijentirana američka sredina bila je osobito otvorena za nove znanstvene pravce i metode, bez obzira na njihovu utemeljenost u općoj teoriji. Funkcionalistička istraživanja bihevioralne orijentacije - napose u klasičnom teorijom neopterećenoj sociologiji, socijalnoj psihologiji i historijskoj antropologiji - mogla su tamo lakše prodrijeti i dalje oblikovati duh znanstvenog postupanja blizak tehničkim znanostima (iako se obično radije ističe navodna bliskost s prirodnim znanostima). Tom je duhu bio blizak (iako se radilo o takvoj intelektualnoj veličini da se poda nj nije mogla podvesti) i Keynesov pristup "ekonomskom stroju", čije je manipulativne ručice opisivao, a teorijska fizika koja je stajala iza njegova funkcioniranja nije ga previše intrigirala - sve dok stvar "lovi miševе". Utoliko više je to vrijedilo za keynesijance.

Keynesova teorija bila je usmjerena na utemeljenje javne anticikličke (shvaćene kao "stabilizacijske") *politike* - pa je iz tog rakursa bila u svom temelju jedna pragmatička teorija, politika (policies). Keynesa se nije analiziralo u tom svjetlu. Čini mi se da bi ga najpreciznije odredilo definiranje kao teoretičara *jedne javne politike* (policy) s *izoliranoga stajališta* njenoga specijalnog *medija primjene*.

Takvim formiranjem teorije i njezina su kasnija dotjerivanja tijekom poratne konjunktura bila usmjerena na manipulativno *odlučivanje* i makro regulaciju nacionalnim makro odlukama. Takvo shvaćanje kombinirano je u poratnoj demokratskoj teoriji s "*nedržavnim*" *shvaćanjem demokracije vezanim za "običnog čovjeka"* ("potrošača", kako još kažu i primjenjuju ekonomisti). Od Schumpeterova razumijevanja ciklusa u kasnijim je teorijama politikā preuzeto naglašavanje izvanekonomske uzroka krize, a u teorijama društva i u sociologijskim i sociologijski utemeljenim teorijama političke zajednice (polity), države, politike (i kao politics i kao policy) i odlučivanja - naglašavanje ekonomskih, tj. autonomno društvenih generatora ekonomske "promjene". Ti su modeli malom dobiveni hipotetičnim *metodologijskim rastvaranjem države u društvu* (ne njenim kritičkim artikuliranjem i situiranjem u socijalnoj zajednici), a sve upravo u vrijeme *kada je keynezijanska državna regulacija razvijena do dirizma* kojim uz anticikličku politiku pokušava realizirati državu blagostanja (Galbraith, 1958., 1967.) - i kada je developmentistički optimizam na toj osnovi (Rostow, 1990.) doveden do paroksizma.

Keynesa je zanimalo kako s "ekonomskim strojem" komunicirati i ujedno njime manipulirati. Potaknut Misesovim *Privrednim računom u socijalističkim zajednicama* (1920.) (koji treba shvatiti i antipiguovski, protiv utopije "države blagostanja") i, kasnije knjigom, *Svemoćna vlada: uzdizanjem totalne države i totalnog rata* (1944.) - F. A. v. Hayek pak još od 1928. (preko 1936., 1944., 1945.) na tragu Adama Smitha želi pokazati da je svaka državna manipulacija privredom uvod u ekonomske katastrofe. Njega zanima kako sam stroj ostvaruje unutarnju komunikaciju na autohton i skladan način. Ali tek krah poratnog

ekonomskog booma i političke konjunktura, koncem šezdesetih i početkom sedamdesetih, otvorio je oči i uši stručne i druge javnosti za drukčije shvaćanje demokracije i za početak povratka teorijskim izvorima klasične političke i ekonomske teorije kako ih je prije svih vidio Hayek: "slobodi", "tržištu", "profitu" i "napretku" kao organski povezanoj cjelini društvenog racionaliteta socijetalnih institucija Zapada.

Kao učenik austrijske škole, ali i deklarirani pristaša britanske moderne klasike, Hayek se smatrao nastavljavcem Lockea, Mandevillea, Humca, Tuckera, Fergusona, Burkea i - dakako - Smitha. "Politička ekonomija" kao "znanost ljudskih izbora", za njega je instrument analize i znanstvenog istraživanja društvenih izbora i odnosa. Njezina osebnost među drugim znanostima jest da po njenim kriterijima neka hipoteza kojom se želi opisati socijalno stanje, može pretendirati na znanstveni status "samo ako polazi od multipliciteta individualnih interakcija koje čine osnovu sveg poretka ili kolektivnog odnošenja". To je "metodološki individualizam" temeljen na mengerskom razumijevanju "metodološkog kolektivizma" (Hayek, 1967., i 1952., pp. 61 seq.; Lepage, 1980., pp. 405 seq.: "Hayek ou l'économie politique de la liberté").

U "kompleksnom" društvu (za razliku od neke "plemenske organizacije") u kojem masa informacija nužnih za koordinaciju multipliciteta individualnih projekata prelazi sve što bi mogao integrirati neki individualni mozak, *sloboda* omogućuje svakome da informacije o svojoj okolini kojima raspolaže koristi za vlastite svrhe. Ona "je sam sustav" koji omogućuje osiguravanje najoptimalnije moguće mobilizacije skupa znanja raspršenih po društvenom tijelu (Hayek, 1945.). Tu *tržište* nije tek mjesto na kome se anonimno razmjenjuju robe i usluge, niti tek statični mehanizam za raspodjelu bijede. Ono je također, simultano i neodvojivo, *dinamični instrument mobilizacije, proizvodnje i raspčavanja informacija i znanja nužnih za regulaciju kompleksnih društva. Napredak, "progres"* je tu "funkcija društvenih kapaciteta da osiguraju najbolju moguću mobilizaciju raspoloživih informacija i znanja". A taj "mobilizacijski kapacitet" ovisi o stupnju slobode ostavljene individuima da tragaju za ispunjenjem vlastitih ciljeva. Ova je ovisnost moguća zato što *profit* sili individuumu da se ponašaju tako da pridonose ekonomskom progresu. Profit je ono što *omogućuje svim individuima prijenos signala koji im dopuštaju da se u donošenju svojih osobnih odluka ponašaju u skladu sa stanovitim znanjima koja ne posjeduju, ali koja su nužna da bi individualni planovi što formiraju potku sveg društvenog života bivali kompatibilnim u društvenoj cjelini.* (Hayek, 1949., Lepage, 1980.). Samo skup ove četiri temeljne institucije Zapada omogućuje *svima* (ili "najvećem broju") uživanje sume znanja koja "nitko za sebe, nikakva grupa, nikakav autoritet", ne posjeduju i ne mogu posjedovati. *Ekonomске i političke slobode pritom su neodvojive. One čine tek dva podsustava jedne socijetalne cjeline.*

Za Hayeka je *demokracija* kao i kod Schumpetera (1942.) također "metoda društvene organizacije", ali metoda čija je funkcija *nadasve osiguranje obrane slobode svakog pojedinca od prezezanja svake arbitrarne vlasti*; metoda koja se identificira s načelom prema kojem prisila može biti korištena samo radi osiguravanja poštivanja općih pravila ponašanja koja većina smatra pravednim - barem većina "društvenog tijela". Država koja to omogućuje jest *pravna država* koja se ograničava na osiguravanje općenitih pravila primjenjivih na sve, neovisno o konkretnim i posebnim okolnostima koje motiviraju njihovu primjenu. (Hayek, 1973. i 1994.). Pri tom u "vladavini prava" cilj zakona nije organiziranje

individualnih djelovanja kako bi slijedila neki zajednički cilj ili projekt, već definicija i kodifikacija apstraktnog okvira kolektivnih pravila i morala, čija nužno anonimna svrhovitost jest u očuvanju slobode djelovanja individuuma i grupa, pa je otuda suprotstavljena arbitrarnosti svake organizirane vlasti (čak i one većinske, "demokratski" izabrane) kao i presezanjima drugih. (Hayek, 1978.)

Ovakva pravna regulacija demokratskog političkog sustava ekonomske slobode ima uporište u organskoj socijalnoj institucionalno-procesualnoj strukturi osebnih vrednota i komunikacijskih društvenih sveza nastalih poviješću Zapada. U središtu su te strukture informacije i znanje koji koštaju, pravna, ekonomska i politička sloboda individuuma i profit koji kao motiv pojedinca povezuje s cjelinom na njegovu i njezinu korist - preskačući common sense-om inače nepremostivi jaz znanja i djelovanja ("Hume's fork"). Zahvaljujući slobodi i profitu, pojedinac može najuspješnije tržišno djelovati - kao da komunicira s cjelinom društvenih znanja, iako ih ne može doista znati. To je za Hayeka bit zapadnoga racionaliteta i osnova napretka Zapada. Gubljenje tog identiteta u središnjem dijelu i koncem dvadesetog stoljeća sve više ugrožava Zapad i može predstojeću novu (i još veću od "Velike") ekonomsku krizu učiniti doista katastrofalnom.

Povratak klasičnim teorijskim i vrijednosnim izvorima utemeljenja pravne države, demokratske politike, liberalne ekonomije i građanskog morala - i time: racionalnoga društva - po Hayekovu uvjerenju još može značiti spas. (Hayek, 1994.) Iako je možda već kasno. Povratak političkoj ekonomiji i njenoj klasičnoj paradigmi, na razini suvremene tehničke rafiniranosti analize, implicira da se ekonomska i politička teorija sredine stoljeća - osobito keynezijanska, dakako - spustila na razinu tradicije predklasičnih "poslovnih" i drugih "komentara", te na toj osnovi "savjeta vladaru". Savjeta kakvi krizu mogu samo ubrzati i uvećati.

Tražeci povratak političkoj ekonomiji, Hayek se, međutim, poziva samo na britansku i samo na liberalnu teoriju - doduše u njezinoj političko-teorijskoj i političko-ekonomskoj cjelini. Ali klasična teorija, ni politička niti ekonomska a ni filozofijska - nije samo liberalna. Kada Hayek, poput Rawlsa ili Marxa, iz razmatranja klasične teorije želi praktički eliminirati njezinoga utemeljitelja Th. Hobbesa, kao ne-liberala, on i ne pomišlja, primjerice, iz Smitha eliminirati ono što je Hobbesovo (i, konzekventno, i sve Pettyjevo i Steuartovo). S dobrim razlogom, jer bi Smith inače ostao bez cjeline svoje teorijske konstrukcije (nastale bitnim korigiranjem Lockeove revizije Hobbesa, a zadržavanjem Lockeova liberalnog stava), te bi i ono malo što bi ostalo, ostalo bez prave međusobne veze i smisla - pa i bez liberalnog smisla. A do tako ogoljenog stava, makar i liberalnog, ne bi bilo stalo ni Hayeku. On i sam zna, s Cassirerom i Mengerom, što bi se s klasičnom teorijom dogodilo bez Hobbesove verzije Galileove rezolutivno-kompozitivne metode. Da ne govorimo o radnom utemeljenju pojedinačne i zajedničke moći, tržišnom karakteru njihovih transfera (vlasništva), i tokovima političke obligacije između građanina, grupa u Common-Wealthu i suverenog "sjedišta političke moći" itd. Već je F. Tönnies (1896.) pokazao da je Hobbes sustavni utemeljitelj kako političkog tako i ekonomskog atomističkog individualizma građanske zajednice, odnosno društva i države - bili oni liberalno ili bilo kako drukčije organizirani (Macpherson, 1962.).

To je regulativno za klasičnu teoriju u cjelini - a mislim da se ona mora uzimati baš u cjelini. Ali, kako smo upravo vidjeli - vrijedi i za pojedinačne pa i ključne autore. Hoće li se teorijski uzimati u obzir npr. samo drugo izdanje Humeove *History of England*, jer je pisac (koga Hayek sigurno nikada ne bi

htio brisati sa svoga popisa klasika) nakon tržišnog neuspjeha prvog izdanja, u preradi teksta i sadržajno promijenio političku stranku s čijeg stajališta piše povijest - a jednako je višekratno činio i u svojim *Political Essays* (Hendel, 1953.)? Humeu je bilo svejedno je li torijevac ili vigovac - baš kao što je i Hobbesu s teorijskog stajališta bilo malo važno kakve su guske na Kapitolu. Glavno da gaču i da su - tamo.

Klasična (britanska, i druga) novovjeka teorija nije - u ovom kontekstu - klasična zato što je bila liberalna, nego stoga što je po prvi put u povijesti (polarizirano i kombinirajući ih) *laisserfaireovski* suprotstavila (Smith) i *statemanski* povezala (Steuart) liberalnu i *dirizističku-intervencionističku* društveno-državnu regulaciju kao permanentnu aktualnu ili latentnu alternativu oštrem podvojenosti građanskoga društva i države. *Sama ta suprotnost je klasična i trajat će s alternativnim težištem dok je građanskoga društva i države.* Zbog opstojnosti te *politički alternirajuće* suprotnosti "dugoga trajanja" i sama je klasična teorija zadržala svoju klasičnost kao upravo njoj i danas (iako sve općenitije) primjerena paradigma. Ali je - u svojoj u Hobbesa utemeljenoj cjelovitosti - primjerena paradigma i za japanski slučaj korporacijske sveze privrede i zajednice, ekonomije i politike. Što samo liberalna paradigma ne može biti.⁵

A. Smith je, s osloncem na Hobbesa i Humea, razvio osobiti teorijski sustav koji je bio egzaktan u analizi i izvedbi na osebujan empiristički način, s udaljenim ali djelujućim prirodoznanstvenim uzorima. Raciocinativni (cf. Mill, 1978.; Copleston, 1959.) Smithov postupak, sa specifičnom rezolutivno-kompozitivnom i deduktivno-ilustrativnom metodom kao dvostrukom okosnicom predloška čitalačk *common-sense*, dao je tome sustavu svojevrsnu cementirajuću neprobojnost u teoriji, čitljivost i mogućnost (Cf. Pack, 1991.) raznorodnim baštinicima da crpu iz tog izvora.

Budućnost liberalne (kao i neliberalne i antiliberalne) teorije, pa i Hayekova liberalnog komunikacijskog argumenta, možda otuda nije toliko u realiziranom liberalnom poretku koliko u razumijevanju slojevitosti društveno-državne konstitucije i komunikacije. Pri čemu svaka "sfera" predstavlja donekle samosvojni medij komuniciranja, ekonomiziranja, te društvenog, političkog i svakog drugog - pa i teorijskog - djelovanja.

⁵ Cf. McEachern, 1986. Murakami, 1987. Sličnog je pedigreea i Friedmanov presumptivni zaključak da nitko, pa ni Japan, ne može trajnije konkurirati Sjedinjenim Državama zbog svoga nižega standarda u osnovi sistema. (Što je onda sa Švicarskom ili Švedskom?) Ekonomist, i kada se upusti u političku teoriju, ne bi smio zanemariti ekonomske činjenice. Bilo bi bolje ispitati nije li možda japanska privreda, sa svojom možda nižom individualnom profitabilnošću (a i to ako se odbiju neke eksternalije), manje osjetljiva na ciklička kretanja, sposobnija za inovacije i spremnija na žrtve pri osvajanju novih tržišta. Liberalna teorija takve sposobnosti i pogotovo u takvom kontekstu - ne bi smjela zanemariti.

LITERATURA

- Alt, J.E., Chrystal, K.A., *Political Economics*, University of California Press, Berkeley, 1983.
- Barry, N.P., *Hayek's Social and Economic Philosophy*, The Macmillan Press, London & Basingstoke, 1979.
- Braudel, F. *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam*, A.Cesarec, Zagreb, 1992. (izvornik 1979.)
- Corriveau, L., "Entrepreneurs, Growth and Cycles", *Economica*, 61, 1994.
- Coe, R.D., Wilber, Ch.K. (eds.), *Capitalism and Democracy: Schumpeter Revisited*, UNDP, Notre Dame, 1985.
- Copleston, F., *A History of Philosophy V, Hobbes to Paley*, Image Books, Golden City N.Y., 1964. (1959.)
- Crespigny, A. de, "F.A. Hayek: Freedom for Progress", u: *Contemporary Political Philosophers*, ed. by A. de Crespigny & K. Minogue, Methuen & Co., London, 1975.
- Dworkin, R., "Liberalizam", *Dometi*, 21, 11, 1988. (izvornik 1985.)
- Eichner, A.S., "The Macrodynamics of Advanced Market Economies", Sharpe, Armonk (N.Y.) & London, 1987.
- Entov, R.M. i dr., *Ekonomičeskii cikl v SŠA 70-e - načalo 80-ih godov*, Nauka, Moskva, 1985.
- Galbraith, J.K., *The Affluent Society*, Mifflin, Boston, 1958.
Nova industrijska država, Stvarnost, Zagreb, 1970. (izvornik 1967.)
- Hall, J.A., Ikenberry, G.J., *The State*, Open University Press, Milton Keynes, 1989.
- Hayek, F.A.v., *Monetary Theory and the Trade Cycle*, A.M. Kelley., New York, 1966. (1933., 1929.)
Collectivist economic planning, ed. by Hayek, Routledge, London, 1936.
"Economics und Knowledge", (1936.-37.), ponovno tiskano u: *Individualism and Economic Order*, Routledge, London, 1949.
Profits, Interest and Investment, A.M.Kelley, Clifton (N.J.), 1975. (1939.)
"Socialist calculation: the competitive solution", *Economica*, VII, 1940.
The Pure Theory of Capital, Midway Reprint., Chicago, 1975. (1941.)
"The Use of Knowledge in Society", *American Economic Review*, XXXV, 1945.; ponovno tiskano u: isti, 1949., nav. dj.
The Counter-revolution of Science: Studies on the Abuse of Reason, Free Press, New York & London, 1952.

- The Sensory Order: An Inquiry into the Foundations of Theoretical Psychology*, Routledge, London, 1987. (1952.)
- Politički ideal vladavine prava*, Školska knjiga, Zagreb, 1994. (izvornik 1955.)
- "The Theory of Complex Phenomena", u: *The Critical Approach to Science and Philosophy: Essays in Honor of Karl R. Popper*, ed. M. Bunge, The Free Press, Glencoe, 1964.
- Studies in Philosophy, Politics and Economics*, London & Chicago, 1967.
- Law, Legislation and Liberty: A New Statement of the Liberal Principles of Justice and Political Economy*, Routledge & Kegan Paul, London & Henley, 1973.-1979.
- "Načela i korist", *Kulturni radnik*, XLIII, 6, 1990. (izvornik 1973.)
- "History and Politics", u: *Capitalism and the Historians*, ed. by Hayek, UChP, Chicago, 1974.
- New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Routledge & UChP, London & Chicago, 1978.
- "Politika vlade i tržište", *Dometi*, XXI, 11, 1988.
- Hechter, M., Szelenyi, I. (eds.), "Theoretical Implications of the Demise of State Socialism", *Theory and Society. Renewal and Critique in Social Theory*, XXIII, 2, 1994.
- Held, D., Kreiger, J., "Theories of the State", u: Bornstein, S. i dr. (eds.), *The State in Capitalist Europe*, Allen & Unwin, London, 1984.
- Hendel, Ch.W. (ed.), *David Hume's Political Essays*, The Liberal Arts Press, New York, 1953.
- Hirschman, A.O., *Strasti i interesi: Politički argumenti u prilog kapitalizmu prije njegova trijumfa*, Stvarnost, Zagreb, 1991. (izvornik 1977. i 1981.)
- Hume, D., *Istraživanje o ljudskom razumu*, Kultura, Zagreb, 1956. (izvornik 1748.)
- Rasprava o ljudskoj prirodi*, V. Masleša, Sarajevo, 1983. (izvornik 1739-40.)
- Kavanagh, D., *Political Science and Political Behaviour*, Allen & Unwin, London, 1983.
- Keynes, J.M., *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*, CKD, Zagreb, 1987. (izvornik 1936.)
- Rasprava o novcu*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1942. (izvornik 1930.)
- King, R., *The State in Modern Society: New Directions in Political Sociology*, Chatam House, Chatam (N.J.), 1986.
- Kolm, S-Ch., *Le libéralisme moderne. Analyse d'une raison économique*, PUF, Paris, 1984.
- Lepage, H., *Demain le capitalisme*, Le Livre de Poche, Paris, 1978.
- Demain le libéralisme*, Livre de Poche, Paris, 1980.

- Lowi, Th.J., *The End of Liberalism: The Second Republic of the United States*, Norton, New York, 1979. (1969.)
- Mandel, E., *Kasni kapitalizam*, CKD, Zagreb, 1981. (izvornik 1972.)
La crise, Flammarion, Paris, 1978., 1982.
- Macpherson, C.B., *Politička teorija posjedničkog individualizma*, CKD, Zagreb, 1981. (izvornik 1962.)
- McEachern, "The State. Combining Democracy with Growth: the Search for a Formula", u: McCormack, G., Sugimoto, Y. (ed.), *Democracy in Contemporary Japan*, Sharpe, New York, 1986.
- Mill, J.S., *A System of Logic. Raciocinative and Inductive, Collected Works*, VII-VIII, UTP, Toronto, 1978. (izvornik 1843.)
- Murakami, Y., "The Japanese Model of Political Economy", u: Yamamura, K., Yasuba, Y. (ed.), *The Political Economy of Japan*, vol. I, *The Domestic Transformation*, Stanford UP, Stanford, 1987.
- Neuendorff, H., *Pojam interesa: Studija o teorijama Hobbesa, Smitha i Marxa*, FPZ - Informator, Zagreb, 1991.
- Oppenländer, K.H., Poser, G. (ed.), *Business Cycle Analysis. 21st CIRET Conference*, Avebury, 1994.
- Pack, S.J., *Capitalism as a Moral System: Adam Smith's Critique of the Free Market Economy*, Edward Elgar, Aldershot, 1991.
- Pateman, C., *Participation and Democratic Theory*, CUP, Cambridge, 1970.
- Petroni, A.M., "L'eredità di Hayek", *Il Politico*, LVII, 3, 1992.
- Rostow, W.W., *Theorists of Economic Growth from David Hume to the Present*, Oxford University Press, New York & Oxford, 1990.
- Schumpeter, J.A., *Business Cycles*, McGraw Hill, New York, 1939.
Povijest ekonomske analize, Informator, Zagreb, 1975. (izvornik 1954.)
Kapitalizam, socijalizam i demokracija, Globus, Zagreb, 1990. (izvornik 1942.)
- Strigel, W.H. (ed.), *Business Cycle Analysis. Papers Presented at the 14th CIRET. Conference Proceedings*, Aldershot etc., 1980.
- Strpić, D., "Politički razvoj", u: *Promjene i razvoj. Rasprave*, HUDHZ-AMACH, Zagreb, 1993.
- Tönnies, F., *Hobbes' Leben und Lehre*, Stuttgart, Fromann, 1925. (1896.)
- Wallerstein, I. *Suvremeni svjetski sistem*, CKD, Zagreb, 1986. (izvornik 1974. i 1980.)
- Zarnowitz, V., "Recent Work on Business Cycles in Historical Perspective", *Journal of Economic Literature*, 23, 1985.

Dag Strpić

HAYEK, COMMUNICATIONAL LIBERAL ARGUMENT AND ITS FATE

Summary

The convergent cycles of the prevalence of interventionist or laissez-faire concepts have been alternating in economy, politics, and political and economic theory. Hayek's theory of western rationality and liberal and democratic order is based on two communicational arguments: price-earnings ratio enables maximum mobilization of resources and the optimal use of information. The author's opinion is that the current cycle is to bring about the integration of the liberal communicational argument with the new concepts of regulation, and not the universalization of the liberal order.